

Teória literatúry

Literatúra je súhrn všetkých diel, ktoré na zobrazovanie alebo odrážanie skutočnosti používajú ako hlavnú formu prejavu **jazyk**.

Rozdelenie literatúry:

1. Vecná literatúra (odborná, publicistická, administratívna) má za cieľ čitateľa presne a jednoznačne informovať, poučiť, oboznámiť s novými poznatkami.

2. Umelecká literatúra zobrazuje skutočnosť **umeleckými prostriedkami** a má vyvolať u čitateľa **pocit krásna**. Preto ju voláme aj krásna literatúra.

Každé literárne dielo má obsah a formu.

1. Obsah je to, o čom autor píše.

→ **téma** (udalosť, fakt, pocit, ktorý si autor vybral)
→ **idea** (hlavná myšlienka)

2. Forma je to, ako autor píše (je to spôsob, ktorým autor realizuje daný obsah).

Príklad: Dvaja autori si ako tému vybrali **lásku**. Ideou oboch diel môže byť : maj úctu k jazyku a miluj svoju rodnú reč. Prvý z autorov si vybral ako formu **báseň**, v ktorej použil istý rým, počet veršov, slôh, rôzne metafory, prívlastky, básnické slová, pomocou ktorých vyjadril svoje pocity a dojmy. Druhý napísal **poviedku**, v ktorej hlavný hrdina nakoniec po istej príhode dospeje k hlavnej myšlienke. Autor v nej použil rozprávanie i opis, priamu reč, slangové slová, vnútornú reč, monológ, dialóg atď.

Umelecká literatúra

A: Umeleckú literatúru delíme podľa pôvodu na : **a) ľudovú slovesnosť**
b) umelú literatúru

Ľudová slovesnosť je súhrn všetkých slovesných útvarov zachovaných v tradíciách širokých ľudových vrstiev. Je súčasťou ľudovej kultúry (folklóru).

Znaky: a) je staršia ako literatúra umelá

b) šírila sa ústnym podaním

c) autori sú neznámi (anonymní)

Druhovú formy: a) piesne (pracovné, obradné, uspávanky, ľúbostné, zbojnícke, pastierske, trávnicie)

b) balady

c) povesti

d) rozprávky

e) príslovia, patria k nim aj pranostiky

f) porekadlá

g) hádanky

h) rečovanky a vyčítanky

Umelá literatúra sú všetky literárne diela, ktorých **autor je známy**.

B: Umeleckú literatúru delíme na: **a) lyriku**
b) epiku
c) drámu

Lyrika

Lyrické literárne diela (väčšinou básne) **vyjadrujú myšlienky, nálady, city a pocity autora. Nemajú dej.**

Lyrika sa podľa spracovaných tém delí na: **- osobnú** (patrí k nej aj ľúbostná)
- prírodnú
- spoločenskú

Ak autor v hociktorom lyrickom diele uvažuje nad nejakým problémom, zamýšľa sa nad tým, čo ho trápi, nazývame to **reflexívna lyrika**.

Básne, ktoré vznikajú ako reakcia na istú udalosť, nazývame **príležitostné básne**.

Osobitným druhom lyrickej poézie sú **populárne piesne**. Ich autormi sú hudobní skladatelia a textári. Vyjadrujú vkus určitej generácie. Evergreen-pieseň večne zelená.

Lyrický hrdina je taký hrdina v lyrickej poézii, prostredníctvom ktorého autor vyjadruje svoje pocity a myšlienky (autor sa stotožňuje s hrdinom).

Epika

Epické literárne diela majú dej. Ich najdôležitejším znakom je rozprávanie.

Dôležitými kompozičnými prostriedkami (**kompozícia** je usporiadanie prvkov, spôsob výstavby) v epickom texte sú:

a) pásmo rozprávača (rozprávač je nositeľom rozprávania)

b) pásmo postáv (postavy sú nositeľmi príbehu, ktorý sa rozvíja v čase a priestore)

Keď sa autor stotožňuje s postavou rozprávača, hovoríme o priamom rozprávaní (**ja – rozprávanie**). Ak autor rozpráva v 3. osobe minulého času, hovoríme o autorskom rozprávačovi (**je – forma**).

Reč postáv je opakom autorskej reči. V texte sa prejavuje ako dialóg alebo monológ.

Dialóg je rozhovor dvoch alebo viacerých postáv.

Monológ je reč jednej postavy.

Miesto, kde sa dej odohráva, sa nazýva **prostredie**.

Každé epické dielo má:

a) **hlavného hrdinu** (postavu)

b) **vedľajšie postavy**

Ak hlavným hrdinom diela nie je jednotlivec, ale skupina ľudí, nazýva sa **kolektívny hrdina** (napríklad slovenskí junáci v básni Mor ho!).

Lyrickoepická báseň je taká báseň, v ktorej sa prelínajú lyrické i epické prvky.

Dráma

Dramatické literárne diela sú určené na predvádzanie textu na základe zrakového (vizuálneho) a sluchového (audiálneho) vnímania. Preto drámu rozdeľujeme do týchto kategórií:

- a) divadelná hra
- b) film
- c) televízna hra
- d) rozhlasová hra

Hoci má dráma aj písomnú podobu textu, je určená na jeho dramatizáciu pre divákov. Dráma má spoločné znaky s epikou, lebo má dej. Má spoločné znaky aj s lyrikou, lebo autor vyjadruje prostredníctvom postáv svoje pocity a myšlienky. V dráme nie je rozprávač príbehu. Dej prebieha prostredníctvom konania postáv a ich dialógov.

Divadelná hra

je literárny text, ktorý sa prispôsobí na realizáciu na divadelnej scéne (javisku). Túto premenu nazývame **inscenácia**.

Východiskové dramatické žánre sú: a) **tragédia**
b) **komédia**

Tragédia je najstarší dramatický žáner. Jeho hlavným znakom je boj jednotlivca alebo skupiny s nepriateľom. Hlavný hrdina zahynie.

Komédia je dramatický žáner, ktorý má za cieľ svojou komickosťou vyvolať u divákov smiech.

Dráma má túto kompozíciu:

1. **úvod** (expozícia), divák sa zoznami s prostredím, časom, hlavnými postavami
2. **zápletka** naznačuje konflikt
3. **zauzľovanie** (kolízia), konflikt sa vyostčuje
4. **vyvrcholenie** (kríza), konflikt vrcholí
5. **rozuzlenie** (katastrofa) je kladné alebo záporné vyriešenie konfliktu

Divadelná hra sa delí na časti – **dejstvá**. Tie sa striedajú v hre vtedy, ak sa nasledujúci dej odohráva v inom prostredí alebo čase. Dejstvá sa delia na **výstupy**. Pri každom výstupe sa mení počet postáv na javisku.

Ak má divadelná hra len jedno dejstvo, je to **jednoaktovka**.

Slávnostné uvedenie hry sa volá **premiéra**, ďalšie predstavenia sú **reprízy**, posledné sa volá **deniéra**.

Pri realizácii divadelnej hry sa podieľajú viaceré osoby.

Dramatik – spisovateľ, autor divadelnej hry.

Dramaturg – dielo vyberá do repertoára divadla a pripravuje podmienky na realizáciu.

Režisér – tvorca koncepcie a spôsobu stvárnenia divadelnej hry.

Herci – stvárnajú postavy hry.

Scénický výtvarník – tvorca scény, na ktorej sa divadlo hrá (**kulisy** – všetky predmety na javisku, ktoré vytvárajú prostredie hry, **rekvizity** – všetky predmety na javisku, ktoré herci používajú).

Hudobný skladateľ – tvorca scénickej hudby, ktorá dotvára, podfarbuje dej.

Ďalej v divadle pracujú **osvetľovači, zvukári, návrhári a realizátori kostýmov, maskéri**.

Muzikál je žáner hudobného divadla, v ktorom je spojený slovesný text, hudba, spev a tanec.

Bábková hra je divadelná hra, ktorá sa predvádza na javisku, ale namiesto hercov v nej vystupujú bábkky.

Bábkky "oživujú" na javisku **bábkoherci**. Takéto oživovanie sa volá **animácia**.

Druhy bábkových divadiel:

- a) **maňuškové** – bábkky sú vodené zospodu
- b) **marionetové** – bábkkoherci sú nad bábkkami a vodia ich zhora
- c) **javajkové** – bábkky sú vodené zospodu na paličkách

Film

je dramatický žáner zaznamenávaný filmovou kamerou, vybudovaný na jednote obrazu, slova, hudby a zvuku.

Film vzniká na podklade **scenára** (jeho autor sa nazýva **scenárista**). Scenár sa skladá z dvoch častí. V ľavej časti strany je **technický scenár** (je na nej napísané, čo v danej chvíli kamera zachytí), vpravo **literárny scenár** (slová hercov).

Obraz vo filme je na úrovni slova v literatúre. Rad obrazov, ktoré vyjadrujú ten istý motív, je **sekvencia**. Po natočení filmu (v exteriéroch–vonku, v interiéroch–v štúdiu) nasleduje **strih** a práca **strihača**. Strih vyjadruje poradie a kompozíciu dejových zložiek, dodáva filmu **tempo** (tempo deja a tempo montáže).

Pri výrobe filmu ďalej pracujú: **producent** (schvaľuje výber scenára a zabezpečuje financie na výrobu filmu), **režisér, kameraman, herci, kaskadéri** (zastupujú hercov v nebezpečných scénach), **technici, osvetľovači, zvukári, maskéri a kostyméri, autor hudby, výrobcu zvláštnych efektov** a ďalší.

Animovaný film je druh filmu, v ktorom ožívajú kresby alebo bábkky nasnímané kamerou. Do jedného filmu sa musí urobiť až milión takýchto záberov. V súčasnosti sa veľa animovaných filmov už vyrába počítačovou technikou.

Televízna hra

je dramatický žáner, ktorý využíva obraz i zvuk, ale dominantnejší je sluchový princíp. Vyrába sa iba pre potrebu televízie a televíznou technikou, spôsob práce je podobný ako vo filme.

Premenu literárneho diela na televíznou hru voláme **inscenácia**.

Rozhlasová hra

je literárno-dramatický žáner, ktorý využíva iba zvukové prostriedky. Základným výrazovým prostriedkom je **slovo**, dôležitý je i **zvuk** (zvukové efekty, hudba), ktorý môže citovo umocňovať obraznosť jazykových prostriedkov.

Druhé formy umeleckej literatúry (lyrické a epické)

Aforizmus je stručný výrok, ktorý obsahuje vtipnú myšlienku.

Anekdota je krátky a vtipný príbeh o skutočnej alebo vymyslenej udalosti, ktorý má neočakávaný záver s vtipnou pointou.

Báj (mýtus) je epická forma, v ktorej sa odráža primitívny názor človeka na svet. Vznikla v čase, keď si ľudia nevedeli vysvetliť mnohé prírodné javy. Preto ich ľudia prisudzovali bohom, ktorí spravujú svet a život.

Bájka je veršovaná alebo neveršovaná malá epická žánrová forma, ktorá vyslovuje mravné poučenie. Je vyslovené buď na začiatku, buď na konci bájky, alebo vyplýva z príbehu. Najčastejšie v bájke vystupujú zvieratá, ktoré majú vlastnosti a konajú ako ľudia. Bájka využíva hlavne inotaj a personifikáciu. Najznámejším bájkarom bol grécky otrok Ezop (žil v 6. storočí pred Kristom).

Balada je epická báseň pochádzajúca z ľudovej slovesnosti , ktorá má tieto znaky:

- a) má pochmúrny dej
- b) dej má rýchly spád a stupňuje sa (často využíva magické číslo tri)
- c) vystupujú v nej nadprirodzené postavy a javy
- d) dej sa končí tragicky

Balady sú ľudové (majú všetky znaky) a umelé (niektoré znaky im môžu chýbať).

Ak je príčinou tragédie zlá spoločenská situácia (bieda, vojna), je to **sociálna balada**.

Denník je literárne dielo monografického charakteru písané formou denných záznamov. Autor v nich zachytáva udalosti z osobného i spoločenského života.

Elégia (žalospev) je lyrická báseň, v ktorej básnik vyjadruje žiaľ nad nejakou smutnou skutočnosťou.

Epigram je krátka satirická báseň, v ktorej sa autor vysmieva zlým vlastnostiam osôb a javom v spoločnosti.

Esej je žánrová forma, úvaha, ktorá sa zaujímavo, prítlačivo a často s vtipom zamýšľa nad odbornými, kultúrnymi i spoločenskými problémami, využívajúc umelecký štýl.

Hádanka je krátky text, ktorý skryto pomenúva predmety alebo javy na základe vonkajších znakov, vnútornej podobnosti alebo inej súvislosti. Je spojená s otázkou, na ktorú treba odpovedať.

Hymna je druh básne, ktorá vyjadruje nielen vzťah k určitej spoločenskej udalosti, ale má zároveň aj charakter oslavy, velebenia, vyjadruje vznešené myšlienky.

Koleda je obradová pieseň, vychádzajúca z ľudovej slovesnosti, ktorá sa viaže na určité sviatky v roku (Vianoce, Nový rok).

Komiks je epický žáner, ktorý pozostáva zo série obrázkov a najčastejšie sa uverejňuje na pokračovanie v tlači. Obyčajne zobrazuje žartovný príbeh a je založený na dialógu, ktorý je vkomponovaný priamo v obrázku v tzv. slovnej bubline.

Legenda je veršovaný alebo prozaický epický útvar, ktorý rozpráva o živote, skutkoch, zázrakoch a mučeníctve svätých.

Modlitba je krátka náboženská skladba, ktorá sa obsahom obracia k Bohu alebo k svätým s prosbou o splnenie nejakej žiadosti.

Novela je stredne veľká epická forma (medzi románom a poviedkou), ktorá má jednoduchší dej (jednu udalosť), menej postáv, ktoré sú už charakterovo sformované.

Óda je lyrická báseň, ktorá sa s nadnesenosťou, pátosom a oslavným spôsobom vyjadruje o nejakej téme (národ, príroda, mladosť, významná osobnosť).

Porekadlo je krátky výrok, ktorý obrazne vyjadruje životnú skúsenosť. Nemá poučenie.

Povešť je epická forma, v ktorej sa dej viaže na historickú udalosť, osobnosť, miesto a iné javy v minulosti. Má reálne jadro, ku ktorému však autori pridali aj veľa neskutočných javov plných fantázie. Povesti sa delia na:

- a) **miestne** (viažu sa ku konkrétnemu miestu)
- b) **historické** (opisujú významné udalosti minulosti)
- c) **heraldické** (vysvetľujú pôvod erbov)

Každý národ má svoje povesti. Ruské povesti sa volajú **byliny**.

Poviedka je krátka epická forma. Dej poviedky je jednoduchý a vystupuje v ňom málo postáv, ktoré sa charakterovo nevyvíjajú. Poviedka so žartovnou tematikou je **humoreska**.

Pranostika je krátky výrok ľudovej slovesnosti, ktorý vznikol na základe dlhého pozorovania prírodných javov (podnebia, počasia) a dnes je zovšeobecnený.

Príslovie je krátky obrazne vyjadrený ľudový výrok, ktorý má poučenie.

Reportáž je epická žánrová forma, v ktorej autor sprostredkúva fakty, pridáva sa ich, ale súčasne ich hodnotí, vyjadruje vlastné stanovisko.

Román je rozsiahle epické dielo. Dej je zložitý a má vedľajšie deje (epizódne). Okrem hlavnej postavy, ktorá sa môže charakterovo vyvíjať, je v románe veľa vedľajších postáv.

Romány (ale aj iné literárne formy) sa delia na:

- a) **historické** (spracúvajú dôležité udalosti z histórie)
- b) **vedecko-fantastické** (science-fiction, sci-fi, čerpajú z poznatkov vedy a techniky a stvárnajú udalosti z budúcnosti)
- c) **dobrodružné** (majú pútavý dej, dramatické a nebezpečné situácie)
- d) **biografické** (vychádzajú zo životopisných prameňov osobností z histórie)
- e) **autobiografické** (autor píše o svojom živote)
- f) **detektívne** (dejovosť je založená na zločine a detektívovom pátraní po páchatelovi)
- g) **dievčenské** (obsahom určené dievčatám)

Rozprávka je krátka epická forma s jednoduchým dejom, v ktorej dobro víťazí nad zlom, šikovnosť nad hlúposťou. Rozprávka vychádza z ľudovej slovesnosti, vyjadruje túžbu po spravodlivosti. Delenie rozprávok:

podľa autorstva: 1. ľudové

2. umelé

podľa obsahu: 1. fantastické

2. realistické

3. zvieracie

podľa formy: 1. prozaické

2. básnické

3. dramatické

podľa tém: 1. klasické

2. moderné

Sonet je lyrická báseň (alebo jej časť), ktorá sa skladá zo 14 veršov v 4 strofách (4+4+3+3). V jej úvode básnik nastoľuje problém a v závere sa ho snaží vyriešiť alebo naň poukázať. Modernejšie sonety už nedodržia presný počet strôf.

Verš, rytmus, rým, strofa

Poézia je súhrn všetkých veršovaných literárnych diel.

Jednotlivé veršované literárne dielo je **báseň**.

Veršované literárne dielo je také, ktoré je napísané vo „**viazanej**„ reči. Má určité pravidlá, v ktorých dôležitú úlohu zohráva rytmus a intonácia. **Rytmus** je pravidelné opakovanie určitých javov. V literatúre vníma človek rytmické opakovanie ako estetický jav. A na ňom je postavená báseň.

Základnou rytmickou jednotkou básne je verš. **Verš je jeden riadok básne**.

Verš však nestojí v básni osamotený. Spája sa s ostatnými veršami do väčších celkov, do strôf. **Strofa (sloha) je zoskupenie dvoch alebo viacerých veršov v básni**. Báseň môže mať ľubovoľný počet strôf.

Rým je zvuková zhoda slabík na konci veršov.

Typy rýmov:

a) združený (spája dva a dva susedné verše podľa schémy **aa, bb, cc, dd ...**)

Bolo dobre – ale dávno:	a
žil na svete Slovak slávno;	a
oj, žil si on vo slobode,	b
Ako ryba v tichej vode.	b

b) striedavý (spája vždy dva nepárne a dva párne verše strofy podľa schémy **a b a b**)

Naša reč je sladká	a
jak mlieko Panny Márie,	b
ale slovo matka	a
nad všetky dary je,	b

c) obkročný (spája prvý verš so štvrtým a druhý s tretím podľa schémy **a b b a**)

A národ oboril sa na národ	a
s úmyslom vraždy, s besom skaziteľa.	b
Kres spráskal pušiek, zahrmeli delá;	b
zem stene, piští vzduch, rvú vlny vôd,	a

d) prerývaný (spája iba párne verše podľa schémy **a b c b**, ostatné sa nerýmujú)

Ty si prvá, čo si moju	a
dušu správne pochopila.	b
Ale mlčím. – Kebych vravel,	c
zas by si mi neverila.	b

e) postupný (spája prvý verš so štvrtým, druhý s piatym, tretí so šiestym, **a b c a b c**)

Viem, že môj silný hlas mrie bez ozveny,	a
hoc by sa niesol jak spev cherubína!	b
Viem, že je márna žertva môjho života ...	c
Poslednej chaty zakiaľ stoja steny,	a
v nejj hláholila sladká slovenčina:	b
s tou chatou zviažem obsah svojho bytia.	C

Rytmus sa v básni dosiahne aj použitím rovnakého počtu slabík vo veršoch. Nazývame to **sylabický veršový systém**.

*Rytmus sa dosiahne v poézii aj týmito spôsobmi:

- a) časomerná prozódia (rytmus vzniká striedaním dlhých a krátkych slabík, tento spôsob používal Ján Hollý)
- b) slabično-prízvučná prozódia (rytmus vzniká striedaním prízvučných a neprízvučných slabík, ktoré tvoria stopy daktyl, trochej, jamb)

V niektorých básňach sa nevyskytuje ani jeden zo spomínaných spôsobov tvorenia rytmu. Ak báseň nemá pevnú, viazanú stavbu, je napísaná **voľným veršom**.

Jazykové prostriedky poézie

Zdrobneniny (deminutíva) sa používajú nielen na pomenovanie malých vecí, ale v literatúre najmä na vyjadrenie citového vzťahu. O opakom zdrobnení sú **pejoratívne slová** (psisko). zapadá sniečko, nech mi ten môj synáčik na chvílenku usne

Epiteton je básnický prívlastok.

Krvavé sonety, prešporská kasáreň maľovaná, čierne myšlienky

Metafora je prenášanie významu na základe vonkajšej alebo vnútornej podobnosti. nad ním svieti pevný hrad na vysokom bralí, vyplakal more slz

Personifikácia je zosobnenie. Vzniká prenášaním ľudských vlastností na neživé veci. tak tíško dvíha mesiac biele čelo, tá modrá ruža vám povie, čo srdce moje dávno vie

Prirovnanie vzniká porovnávaním dvoch vecí alebo javov, ktoré majú niečo spoločné. o chvíľu spí jej hlava sivá jak zasnežená krajina, spí ako zarezaný

Básnická (rečnícka) otázka je otázka, ktorú autor vysloví v básni. Nevyžaduje však odpoveď, prípadne tá je na inom mieste. Otázkou chce autor čitateľa upozorniť na dôležitosť textu.

A čo je mladosť? – Dvadsaťpäť rokov?

Ružových tvári hlad' jará?

Či údov sila? Či strmosť krokov?

Toto sa všetko zostará!

Alegória (inotaj) je umelecký jazykový prostriedok, ktorý autor využíva vtedy, keď nechce svoj názor vysloviť priamo, ale vyjadrí sa obrazne, nepriamo, utajene. Alegóriu využívali najmä autori bájok.

Anafora je opakovanie rovnakého slova alebo skupiny slov na začiatku za sebou idúcich veršov alebo viet. Je to básnická figúra s ozdobnou funkciou.

Mladosť je túžba živá po kráse,
je hlas nebeský v zemskom ohlase,
je nepokoj duší svätý...

Epizeuxa je opakovanie rovnakých slov za sebou vo verši.

Sloboda, sloboda, slobodienka moja,
pre teba mne páni šibenice stroja!

Hyperbola (nadsádzka) je slovo alebo skupina slov, ktoré majú zveličujúci,

prehnaný význam.

... idem, kráčam kam ma vedie cesta, oceánom neskosenej mládze, miliónkrát som ti vravel ...

Symbol vzniká na základe zaužívaného označenia.

Tatry, Dunaj, Váh, Poľana – symboly Slovenska, havran – symbol nešťastia, smútku

Zvukomaľba (onomatopoja) je využívanie slov, ktoré napodobňujú zvuky (prírodné i pracovné) vyskytujúce sa v texte.

duní Dunaj a vlna za vlnou sa valí, kres spráskal pušiek

Presah je nezhoda medzi rytmickým a vetným členením veršov (veta presahuje jeden verš a končí sa až v časti ďalšieho).

A jak v žne postat' zbožia líha zrelá
pod kosou, radom váľajú sa telá;

Expresívne slová sú citovo zafarbené slová, ktorými autor vyjadruje k niečomu svoje sympatie alebo antipatie.

... a duša už sa ladí k piesni,
tkne sa jej bičik prečudesný –
a srdce hupká vozvysok...
... treba sa bolo zvlčiť, zdiabliť, vykydať jamu deravých, zvrátených pojmov...

Eufemizmy sú pomenovania nepríjemných predstáv a negatívnych stránok života prostredníctvom zjemnených básnických obrazov.

odišiel na večný odpočinok, klania sa každej vrbe

Dialektizmy sú nárečové slová, slovné spojenia alebo frazeologizmy použité v literárnom texte. Majú úlohu charakterizovať postavy alebo prostredie, v ktorom sa odohráva dej.

Tu, jak tra k noci, pozriadzali
povonku hnedky to i to;
a keď už kravky podojené,
ich dônos sšumel v širaniciach...

Niektoré z uvedených jazykových umeleckých prostriedkov sa využívajú aj v próze.

Próza je jedna zo základných foriem (typov) literárnej tvorby. V najširšom zmysle slova je to akýkoľvek písaný neveršovaný, čiže neviazaný, prejav.

Na vykreslenie určitej príhody využívajú autori:

- a) **humor** (žartovnosť, vtipnosť)
- b) **satiru** (ostrý a útočný výsmech)

Niekedy sa i v rozprávaní vážneho príbehu vyskytnú humorné, smiešne miesta, ktoré

vzniknú pri určitej situácii. Tento jav nazývame **situačná komika**. Ak komicky pôsobia postavy, je to **charakterová komika**. Ak vtipnosť a smiešnosť spočívajú vo výbere slov, je to **slovná komika**.

Komická až satirická napodobenina originálneho literárneho diela zachovávajúca vážnu formu sa nazýva **paródia**. Vzniká tak, že do nového diela, paródie, sa preberú obsahové i formálne znaky parodovaného literárneho diela v zveličenej podobe so zámerom zosmiešniť ho.

V literárnych dielach sa humor môže využiť aj pomocou nonsensu. **Nonsens** je nezmysel.

Literatúra faktu (populárno-náučná, vedecko-populárna literatúra) stojí medzi vecnou a umeleckou literatúrou. Jej funkcia je predovšetkým poznávacia. Dôraz kladie na fakty a vedecké údaje. Je však umocnená pôsobivosťou osobného zážitku, ktorý je charakteristický pre umeleckú literatúru.

Encyklopédia je literárne dielo, ktoré krátko, stručne a jasne vysvetľuje určité poznatky. Využíva náučný jazykový štýl.

Pojmy z novodobých dejín literatúry

Osvietenstvo. Na prelome 18. a 19. storočia sa na Slovensku začala 1. fáza národného obrodzenia. Kultúrno-osvetová spoločnosť Slovenské učené tovarištvo malo cieľ šíriť, pestovať a zošľachtovať nový spisovný jazyk. Na jeho čele stál Anton Bernolák. Príkladom národného buditeľa bol Juraj Fándly, autor populárnej literatúry. V tomto období vznikol prvý slovenský román Jozefa Ignáca Bajzu René mláďenca príhodi a skusenosti.

Klasicizmus. V prvých desaťročiach 19. storočia sa k slovu dostávala generácia uvedomujúca si príslušnosť k slovanským národom. V literatúre sa obsah i forma opiera o antickú literatúru, klasiku. Literárnymi predstaviteľmi boli Ján Kollár a jeho básnická skladba Slávy dcéra, ktorú napísal v češtine, a Ján Hollý s tromi eposmi Svätopluk, Cyrilometodiáda, Sláv a Selankami. Najznámejší dramatik bol Ján Chalupka a jeho Kocúrko.

Romantizmus. Národnostný maďarský a hospodársky rakúsky útlak Slovákov vyvolal ďalšiu fázu národného obrodzenia v polovici 19. storočia i zapojenie do revolučných rokov v Európe. V literatúre prevláda odpor jednotlivca k spoločnosti a jeho vzbura proti nej. Preto bola toľko vyzdvihovaná rola Jánošíka a zbojníkov v literatúre štúrovcov. Ľudovít Štúr, Janko Kráľ, Samo Chalupka a jeho Mor ho!, Ján Botto a Smrť Jánošíkova, Andrej Sládkovič a jeho Marína i Detvan, Jozef Miloslav Hurban i Ján Kalinčiak boli najznámejší predstavitelia literárneho romantizmu na Slovensku, orientovaného na obyčajného prostého človeka.

Realizmus. Druhá polovica 19. a začiatok 20. storočia patrí literatúre, ktorá sa začína orientovať na reálny, skutočný (nie vysnívaný) život obyčajného človeka, častokrát krutý a nemilosrdný, ale plný lásky a jemného humoru. Významnými predstaviteľmi slovenskej literatúry boli Martin Kukučín, Jozef Gregor Tajovský, Božena Slačíková Timrava a Pavol Országh Hviezdoslav.

Literatúra (aj iné druhy umenia) po prvej svetovej vojne už nemá jeden jediný smer a myšlienku. Učebnice literatúry spomínajú napríklad **symbolizmus** v slovenskej poézii, **lyrizovanú prózu** (prozaické diela slovenských spisovateľov s prekrásnymi opismi prírody, rozprávkovými motívmi či poetickými vetami) a mnohé iné smery.

Každý národ má svoju literatúru. Súbor všetkých literárnych diel, ktoré napísali autori jedného národa, voláme **národná literatúra**. Súhrn literatúr, hoci neboli vždy navzájom späté, ale vyrástli zo spoločného európskeho ducha, voláme **európska literatúra**. Súhrn všetkých literatúr, ktoré sa pre svoje umelecké kvality stali majetkom celého ľudstva, voláme **svetová literatúra**.

Prehľad učiva slovenského jazyka základnej školy.

Vydané v októbri 2003 pre vnútornú potrebu Základnej školy Jána Hollého s materskou školou Madunice ako pomôcka pre učiteľov a žiakov. Autor: Mgr. Ladislav Škrabák.

Zoznam použitej literatúry:

- E.Paulíny, J.Ružička, J.Štolc – Slovenská gramatika, SPN 1968
- A.Bujalka a kol. – Slovenský jazyk I.A, UK Bratislava 1977
- A.Bujalka, J.Dubníček – Slovenský jazyk I.B, UK Bratislava 1978
- G.Gotthardová-Štibraná, L.Rybár – Slovenský jazyk II, UK Bratislava 1976
- R.Šiška – Efektívne cvičenia, 1992
- I.Plintovič, E.Gombala – Teória literatúry, SPN 1975
- Učebnice slovenského jazyka a literárnej výchovy pre 5. – 9. ročník ZŠ

* Výrazy takto označené sa nemusíte učiť.